

А.М. Горького. – М.: Наука, 1974-1982. – Т. 13. Пьесы. 1895-1904. – М.: Наука, 1978. – С. 61-116.

5. Чехов А.П. Ионыч // Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Сочинения: В 18 т. / АН СССР. Ин-т мировой лит. им. А.М. Горького. – М.: Наука, 1974-1982. – Т. 10. [Рассказы, повести], 1898-1903. – М.: Наука, 1977. – С. 24-42.

6. Чехов А.П. На подводе // Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Сочинения: В 18 т. / АН СССР. Ин-т мировой лит. им. А.М. Горького. – М.: Наука, 1974-1982. Т. 9. [Рассказы. Повести], 1894-1897. – М.: Наука, 1977. – С. 335-342.

7. Чехов А.П. Письмо к Григоровичу Д.В. 5 лютого // Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Письма: В 12 т. / АН СССР. Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. – М.: Наука, 1974-1983. – Т. 2. Письма, 1887. – сентябрь 1888. – М.: Наука, 1975. – С. 189-191.

8. Чехов А.П. Учитель словесности // Чехов А.П. Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Сочинения: В 18 т. /АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А.М. Горького. – М.: Наука, 1974-1982. – Т. 8. [Рассказы. Повести], 1892-1894. – 1977. – С. 310-333.

9. Элиас Н.О процессе цивилизации: в 2 т. – СПб.: Университетская книга, 2001. – Т. 1. – 332 с.

АБИСОВА Марія Анатоліївна,
старший викладач кафедри філософії ГМІ НАУ

ФЕНОМЕН ПОВСЯКДЕННОСТІ У ТВОРЧОСТІ А.П. ЧЕХОВА

Людина конститує світ згідно з різними видами своєї активності. Це зумовлює інтерес дослідників не до виявлення загальних закономірностей та тенденцій розвитку суспільства, а дослідження феномену повсякденності. Феномен повсякденності викликає інтерес після появи робіт Л. Вітгенштейна, який показує неможливість створення наукової концептуальної метамови для вивчення культури. На думку дослідника, на роль метамови може претендувати повсякденна мова, в якій слова отримують значення лише в контексті їх використання в ситуаціях конкретних форм і способів життя.

Беручи до уваги значущість феномену повсякденного, треба зробити щодо нього декілька застережень. Так, на думку Н. Еліаса, повсякденне життя не можна перетворювати на універсальну категорію, під яку підводяться в'єтнамські селяни, китайські мандарини, середньовічні лицарі, афінські мислителі та пересічна людина індустріального суспільства. Разом з тим, повсякденне життя не можна представляти як особливу автономну сферу, відокремлену від суспільства з його структурами влади [10].

Повсякденне життя – це процес життєдіяльності людей у звичних загальновідомих ситуаціях, який характеризується зрозумілістю того, що відбувається, впорядкованістю, прагматичністю, нереклексивністю знання. У зв'язку з цим повсякденне життя видається ясным та таким, що не потребує аналізу доки, воно не порушено.

Своїми творами Антон Павлович Чехов стверджував важливість прозаїки. У даному випадку мається на увазі не прозаїка як теорія літератури, що підносить прозу над поетичними жанрами, а як форма мислення, зосереджена на значущості повсякденного, звичайного, прозаїчного. Розгляду прозаїки у другому значенні присвячені роботи М. Бахтіна, Г. Бейтсона, Ф. Броделя, Л. Вітгенштейна.

У А.П. Чехова практично відсутні патетичні декларації, глобальні узагальнення, морально-етичні маніфести, заклики до переосмислення буття. У лапідарних фабулах своїх оповідань з відвертістю реаліста письменник розвиває думку, що людина приймає реальні етичні рішення і живе справжнім життям у звичайні повсякденні моменти, які навряд чи помітні. Нове для письменника є продуктом незліченних дрібних змін, що відбуваються безперервно. Такого роду нове важко розгледіти і зрозуміти тому, що воно непомітне. На безлічі

цих дріб'язкових змін і тримається світ. У «Дяді Вані» письменник пише, що «світ загине не від розбійників, не від пожеж, а від ненависті, ворожості, від усіх цих дріб'язкових чвар...» [4, с. 104].

В оповіданні «Учитель словесності» викладається історія молодого словесника Нікітіна, переповненого радісним відчуттям життя, очікуванням прекрасного і щасливого майбутнього. Перші місяці одруження героя пронизані настроями душевного підйому. Нікітін іронічно ставиться до гімназійного колеги, який проповідує банальні істини: Волга впадає в Каспійське море, коні їдять овес і сіно. Але поступово вульгарність буденності розкривається перед героєм у всій своїй трагічній повноті. Так і не прочитана їм «Гамбурзька драматургія» Лессінга, так і не збулися юнацькі надії [8].

Письменник бачить повсякденність як страшну силу, яка може перетворити життя людини на безцільне існування. Таким стає життя Раневської і Гаєва з п'єси «Вишневий сад». Герої живуть так, як жили завжди, ніби нічого не відбувається, наче не мають ось-ось продати з торгів маєток – їх улюблений вишневий сад. Вони не можуть прийняти пропозицію Лопухіна, оскільки вона ображає їх естетичне почуття, але не здатні до іншої активної дії. Повсякденність постає безвихідною, мертвою, автоматизованою, побавленою творчого характеру. Вона проходить під гаслом: нехай життя йде як йде [3].

Письменник акцентує увагу на дріб'язкових подробицях, змінах, з яких починаються величезні, жакливі наслідки. В оповіданні «Іонич» чеховські деталі дозволяють поглянути на події не очима персонажа, а крізь призму об'єктивного авторського бачення. Приїхавши у місто Дмитро Старцев запрошений у будинок Туркіних, одне з найприємніших місць у місті. Проте будинок є не таким поетичним, як це бачиться закоханому лікарю. Опис побудовано за принципом антитези: гра Котика на фортепіано контрастує із витонченою зовнішністю дівчини; читання господинею будинку чергового твору супроводжується запахами кухні. У другій частині оповідання перед нами Старцев, якого поза очі величають «Іонич». Він постарів, обрюзгнув, став ледачим, часто кричить на хворих. Про Туркіних він згадує зі злою іронією [5].

Підтримку гіпотез А.П. Чехова щодо колосального впливу повсякденності на людину знаходимо у твердженнях Е.Н. Лоренца, основоположника «теорії хаосу», який продемонстрував, що довготривалі прогнози погоди в принципі неможливі. Причина цього в тому, що погода надзвичайно чутлива до початкових (вихідних) умов, а це означає, що нескінченні невеличкі початкові зміни у результаті ведуть до появи величезних змін. Тоді як учений, що помилився на кілька футів при визначенні положення комети Галлея, помилятиметься рівно на стільки ж футів і через роки після цього; метеоролог, який не врахував

«помах крилець» метелика в Пекіні, навряд чи зможе передбачити погоду, яка буде через місяць у Нью-Йорку [Цит за 2, с. 140].

Неокантіанці, розділяючи науки на номотетичні та ідеографічні, закликали до наук про індивідуальне. Номотетичні науки мали за мету відкриття законів, припускали існування впорядкованого світу і представлялися наукам ідеографічним, метою яких були описи одиничного та неповторного. Перші вчать тому, що завжди має місце, другі – тому, що було лише раз. Дивним чином, але у А.П. Чехова поєдналось і перше, і друге. Повсякденне завжди має місце, але прискіплива увага до нього перетворює його на плетиво постійних процесів малопомітних унікальних змін. Невелика розповідь «На підводі» умістила ціле життя сільської вчительки: квартира з однієї кімнати разом з кухнею; поїздки по бездоріжжю у місто за платнею та продуктами раз на місяць; шкільний сторож, який грубить і б'є учнів; нескінченні прохання до попечителя школи, ситого та знахабнілого мужика; принизлива боязкість перед людьми, від яких залежить вона сама та її школа. «І від такого життя вона постаріла, стала некрасивою, незграбною, ніби її налили свинцем... І нікому вона не подобається, і життя проходить нудно, без ласки, без дружньої участі, без цікавих знайомих» [6, с. 340]. Думка про те, що повсякденне безжалісне до людини, ламає, трощить і нищить її, відображена в листі до Д.В. Григоровича від 5 лютого 1888 року: «Російське життя б'є російську людину так, що мокрого місця не залишається, б'є на манер тисячепудового каменю» [7, с. 190].

Отже, А.П. Чехова, у творах якого персонажі ховають свої не доведені до граничного напруження переживання за порожніми розмовами, незначними щоденними заняттями, можна назвати "дослідником непримітного". Саме дріб'язкові розмови, буденні справи, на які розпиляє людина свої почуття, а також повсякденна робота, необхідна для того, щоб людина сама робила і несла своє життя, призводять до відчуження людей від їх власного буття.

Література

1. Витгенштейн Л. Философские работы: В 2 ч. – Ч. I. / Пер. с нем. М.С. Козловой и Ю.А. Асеева; Сост., вступ. ст., примеч. М.С. Козловой. – М.: Гнозис, 1994.
2. Малинецкий Г.Г., Потапов А.Б., Подлазов А.В. Нелинейная динамика. Подходы, результаты, надежды – М.: КомКнига, 2006. – 280 с.
3. Чехов А.П. Вишневы сад: Комедия в 4-х действиях // Чехов А.П. Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Сочинения: В 18 т. / АН СССР. Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. – М.: Наука, 1974. – 1982. – Т. 13. Пьесы. 1895. – 1904. – М.: Наука, 1978. – С. 195-254.
4. Чехов А.П. Дядя Ваня: Сцены из деревенской жизни в четырех действиях // Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Сочинения: В 18 т. / АН СССР. Ин-т мировой лит. им.